

РЕЗУЛЬТАТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

THE RESULTS OF THE REFORMING OF THE HEALTH CARE FINANCING SYSTEM IN UKRAINE

Стаття присвячена питанням розвитку системи охорони здоров'я України та підвищенню ефективності фінансування охорони здоров'я. Розглянуто наслідки реформування системи фінансування охорони здоров'я, структуру джерел фінансування, перерозподіл отриманих коштів у галузі охорони здоров'я. Проаналізовано систему показників, що характеризують динаміку та структуру фінансового забезпечення охорони здоров'я. Проведено порівняльний аналіз бюджетного забезпечення охорони здоров'я в Україні та в зарубіжних країнах, які є лідерами в галузі. Показано основні характеристики систем охорони здоров'я в країнах, які мають найвищі позиції в рейтингу якості систем охорони здоров'я. Сформовано рекомендації щодо подальшого розвитку системи фінансового забезпечення охорони здоров'я в умовах складних викликів періоду реформування.

Ключові слова: охорона здоров'я, фінансування, бюджет, медичне страхування, реформування, фінансування системи охорони здоров'я.

For Ukraine in the modern period, the question of sufficient and effective financing of the health care system is vitally important. The purpose of the study is to analyze the sources and state of funding of the health care system of Ukraine, to analyze the impact of the reform on the state of development of the domestic health care industry. Analysis methods, statistical methods, and comparison methods were used to achieve the goal. The article is devoted to issues of reform effectiveness and prospects for further development of the healthcare financing system of Ukraine, increasing the efficiency of healthcare financing. The consequences of reforming the health care financing system, the structure of funding sources, and the redistribution of received funds in the field of health care are considered. The change in Ukraine's position in the world rankings based on the criterion of health care as a result of the reform measures taken has been analyzed. The system of indicators characterizing the dynamics and structure of financial provision of health care, the amount of budget financing and private financing was analyzed. Trends in providing subventions from the budget to support the health care system have been determined. A comparative analysis of budgetary provision of health care in Ukraine and in foreign countries, which are leaders in the field, was conducted. The main characteristics of health care systems in countries that have the highest positions in the quality rating of health care systems are shown. Recommendations for the further development of the system of financial provision of health care have been formed, taking into account the analyzed foreign experience and weak rating evaluation criteria. As a result of the study, it was established that the main reference point for the development of health care financing is the development and implementation of mandatory health insurance. The practical value of the research lies in the fact that it makes it possible to evaluate the intermediate results of reforming the health care financing system and to see the impact of these changes on the competitive position of the domestic industry at the international level.

Key words: health care, financing, budget, health insurance, reform, financing of the health care system.

УДК 336.146

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.78-18>

Сальникова Т.В.¹

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Університет митної справи та фінансів

Роменська К.М.²

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Університет митної справи та фінансів

Salnykova Tetiana

University of Customs and Finance

Romenska Kateryna

University of Customs and Finance

Постановка проблеми. Питання фінансового забезпечення та розвитку системи охорони здоров'я (далі – СОЗ) є актуальним для кожної держави на кожному етапі її розвитку. Для України в сучасний складний період воно постає як життєво важливе, адже проблеми, пов'язані із пандемією коронавірусної інфекції доповнилися щоденними викликами військового часу, потребами швидкого вирішення складних задач. Важливим питанням розвитку СОЗ є диференціація фінансування, забезпечення мотивації медичних працівників та забезпечення якісних медичних послуг для громадян. В Україні, відповідно до досліджень 2021 р., очікувана тривалість життя при народженні становить 77,1 років у жінок та 68 років у чоловіків. У Німеччині – у жінок 84,1 р. / 78,8 р., Польща – 81,1 р. / 74,6 р. відповідно, США – 80,8 р. / 76,4 р. [8]. СОЗ України відстає від показників розвинених країн світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням стану розвитку, особливостей та наявних проблем фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні, пошуком нових джерел та механізмів фінансування займаються вітчизняні вчені. О. Піхоцькою [4] досліджено бюджетне фінансування СОЗ в умовах її реформування, вивчено нові методи та підходи до фінансового забезпечення. Т. Сабецькою [6] досліджено проблеми та перспективи фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я України, досвід фінансування медичної галузі в країнах Європи. В. Чорною проведено аналіз фінансування СОЗ України та країн ЄС [11]. Г. Муляр [3] досліджено зарубіжний досвід функціонування СОЗ в контексті забезпечення права на охорону здоров'я, підвищення рівня доступності медичних послуг.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз джерел та стану фінансування системи

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7117-0259>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6442-7802>

охорони здоров'я України та результатів впливу реформи на стан розвитку галузі порівняно з системами зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Виокремлюють три основні економічні моделі галузі охорони здоров'я: платна медицина, сформована на ринкових принципах з використанням приватного медичного страхування; державна медицина, що фінансується з державного бюджету; система охорони здоров'я, що ґрунтується на засадах соціального страхування та регулювання ринку з багатоканальною системою фінансування.

У 2017 р. в Україні розпочато масштабну реформу фінансування системи охорони здоров'я, яка включала в себе централізацію видатків на закупівлю пакету основних медичних послуг єдиним національним платником – НСЗУ. Реформа звільнила органи місцевого самоврядування від відповідальності за фінансування основних послуг (крім оплати комунальних послуг та капітальних витрат) [2]. У перший рік роботи бюджет НСЗУ становив 8,3 млрд грн. Близько 8 млрд – на фінансування надання первинної медичної допомоги. У 2019 р. бюджет НСЗУ збільшили на 133% (до 19,3 млрд грн). З них 15 млрд виділили на програму медичних гарантій [5]. В результаті проведення реформи вдалось зменшити кількість та обсяги субвенцій на СОЗ з Державного бюджету. Зокрема, відповідно до планових показників у ЗУ Про Державний бюджет України (ДБУ) з 2018 по 2022 рр., видатки бюджету на надання субвенцій зменшились майже на 95% (з 60419,482 млн грн до 2431,164 млн грн). Видатки на НСЗУ з ДБУ за період 2018–2022 рр. зросли на 1806,6% (на 149328,122 млн грн), з них основна частина направляється на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення. Даний показник зріс на

149243,703 млн грн порівняно з 2018 р. і склав у бюджеті 2022 р. 157 593,641 млн грн. (рис. 1).

Загальні видатки на МОЗ України на 2022 р. склали 194395,859 млн грн, що на 634% (на 167926,089 млн грн) більше за 2018 р. Частка видатків на НСЗУ за аналізований період зросла на 49,8 в.п. (з 31,23% у 2018 р. до 81,07% у 2022 р.). У бюджеті 2023 р. передбачено видатки на МОЗ 174898,715млнгрн, щона19497,143млн.грнменше за попередній рік.

Видатки на НСЗУ передбачені в розмірі 142928,785 млн грн (на 14664,855 млн грн менше за попередній рік), однак у питома вага продовжує зростати і складе 81,72% від видатків на МОЗ, в т.ч. фінансування програми державних гарантій зменшено на 14549,986 млн грн. [5].

Зростання фінансування дало змогу збільшити тарифи на всі медичні послуги. Не дивлячись на стрімке зростання фінансування НСЗУ, наближення до бажаного показника фінансування з ДБУ у 5% від ВВП заплановане поступово – 4,2% від ВВП у 2021 р. із подальшим збільшенням.

Завдяки активізації у 2018 р. медичного страхування та іншого приватного добровільного страхування, витрати приватного сектору на охорону здоров'я зросли на 47,8% (на 52851,1 млн грн). Основними факторами було зростання на 60% (на 1171,9 млн грн) витрат на охорону здоров'я через приватне добровільне страхування та зростання витрат домогосподарств на охорону здоров'я на 43,9% (на 46603 млн грн) за період з 2017 по 2020 рр.

Основними у структурі витрат приватного сектору на охорону здоров'я є витрати домогосподарств, які зростають стабільно за аналізований період з 2017 р. на 43,9%. Найбільше зросли у структурі приватного сектору витрати некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (на 332,01%) та приватних фірм та корпорацій (197,95%).

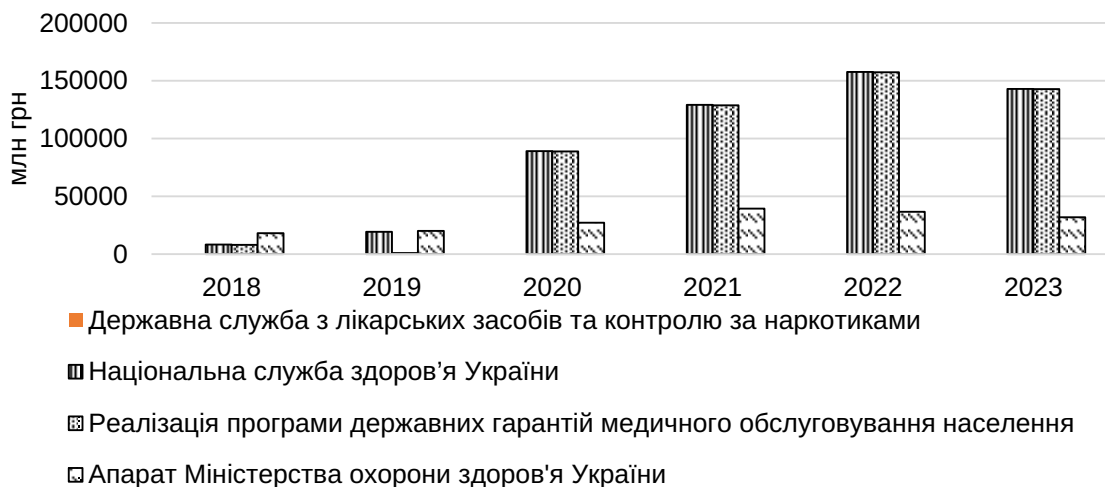

Рис. 1. Динаміка видатків Державного бюджету України на охорону здоров'я, млн.грн.

Джерело: [5]

Витрати на охорону здоров'я формуються на 99,7% з витрат територіального уряду (33% – центральний уряд, 67% – муніципальний уряд) та на 0,3% – з витрат фондів соціального страхування.

Сукупні витрати уряду за період 2017–2020 рр. зросли на 47,97%. Зарубіжні джерела за аналізований період скоротились на 25,6%, і склали у 2020 р. 1496,7 млн грн., що становить лише 0,45% загальних витрат на охорону здоров'я в Україні. Тож, витрати на охорону здоров'я у 2020 р. сформовано на 49,9% – за рахунок витрат уряду, на 49,65% – за рахунок витрат приватного сектору, на 0,45% – за рахунок зовнішніх впливів.

За рахунок бюджетних коштів утримується більшість поточних витрат на охорону здоров'я, забезпечення управління програмами громадського здоров'я, загальне управління охороною здоров'я, медичне страхування та інші сектори економіки. На приватний сектор покладено частково витрати на сестринські/лікарняні заклади довготривалого перебування, заклади, що надають амбулаторні медичні послуги, роздрібний продаж медичних товарів та частка витрат на утримання лікарень (рис. 2).

Поточні витрати на лікарні на 88,4% забезпечуються за рахунок коштів уряду, а на 11,6% – за рахунок коштів приватного сектору. Лікарняні заклади довготривалого перебування – на 31,2% за урядові кошти, на 68,8% – за приватні кошти.

Заклади, що надають амбулаторні медичні послуги, фінансують поточні витрати на 42,34% за урядові кошти, на 57,7% – за кошти приватного сектору. Роздрібний продаж медичних товарів – на 99,9% утримується за приватні кошти. Більша частина поточних витрат на охорону здоров'я все ще залежить від бюджетних коштів і направляєється саме на утримання лікарень та амбулаторних медичних закладів. У 2020 р. касові видатки ДБУ на охорону здоров'я склали в сумі 124,9 млрд. грн., що становить 9,7% загальної суми видатків державного бюджету і на 86,4 млрд. грн. (або 223%) більше, ніж у 2019 р. Найбільшу частку в структурі

видатків на охорону здоров'я становили видатки на іншу діяльність (90%) та лікарні та санаторно-курортні заклади (6%). У 2021 р. обсяг видатків ДБУ на охорону здоров'я зріс на 30,3% порівняно із попереднім роком, і склав 173,6 млрд. грн. Таке зростання обумовлене зміною механізму надання медичних послуг [4].

За показником витрат на охорону здоров'я на одну людину Україна у 2018 р. посіла 89 місце у світі (серед 184), а за показником тривалості життя – 108 місце. Щодо видатків на охорону здоров'я із розрахунку на одну особу, то в 2019 р. США витрачало 10,8 тис. дол. США, на другому місці була Німеччина – 5,3 тис. дол. США, далі Велика Британія – 4,1 тис. дол. США, Польща – 0,7 тис. дол. США, Україна – 0,09 тис. дол. США [11]. У 2020 р. видатки на душу населення склали у США – 11859,2 дол. США, Німеччина – 6939 дол. США, Швейцарія – 7178,6 дол. США, Норвегія – 6536,1 дол. США, Японія – 4665,6 дол. США, Польща – 2286,1 дол. США [1].

Реформа фінансування галузі охорони здоров'я України забезпечує перехід від фінансування медичних закладів до оплати державою фактично наданої медичної допомоги конкретній людині. У 2018 р. нову модель запроваджено на первинній ланці медичної допомоги.

Суми субвенцій на охорону здоров'я в ДБУ за період 2018-2022 рр. зменшились на 95%. У видатках ДБУ видатки на охорону здоров'я займали у 2021 р. 11,5%, питома вага зросла на 9,5 в.п. за 2017–2021 рр. у зв'язку з медичною реформою та зміною пріоритетності галузі для держави. В абсолютному вираженні видатки зросли на 154,29 млрд грн (на 922,3%) завдяки суттєвому збільшенню фінансування галузі у 2020 р.

У складі видатків Зведеного бюджету частка видатків на охорону здоров'я займає у 2021 р. 11,1%, за аналізований період видатки зросли на 99,4% (на 101,73 млрд грн), а питома вага у сукупних видатках зросла на 1,4 в.п. При цьому обласні

Таблиця 1

Динаміка загальних витрат на охорону здоров'я за фінансовими агентами, млн грн.

Фінансові агенти	2017	2018	2019	2020	Відхилення	
					млн грн	%
Загальні витрати на охорону здоров'я	223 726,6	264 121,4	293 024,6	329 341,4	105 614,8	47,2
<i>Уряд</i>	111 063,0	125 631,6	137 057,4	164 341,9	53 278,8	48,0
<i>Приватний сектор:</i>	110 651,8	136 478,0	153 850,2	163 502,9	52 851,1	47,8
Інше приватне добровільне страхування	1 950,6	2 415,5	2 994,6	3 122,5	1 171,9	60,1
Витрати домогосподарств	106 154,5	131 376,2	144 225,9	152 757,5	46 603,0	43,9
Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	26,1	55,0	104,4	112,7	86,6	332,0
Приватні фірми та корпорації	2 520,6	2 631,3	6 525,3	7 510,2	4 989,5	197,9
<i>Весь інший світ</i>	2 011,8	2 011,8	2 116,9	1 496,7	-515,1	-25,6

Джерело: [7]

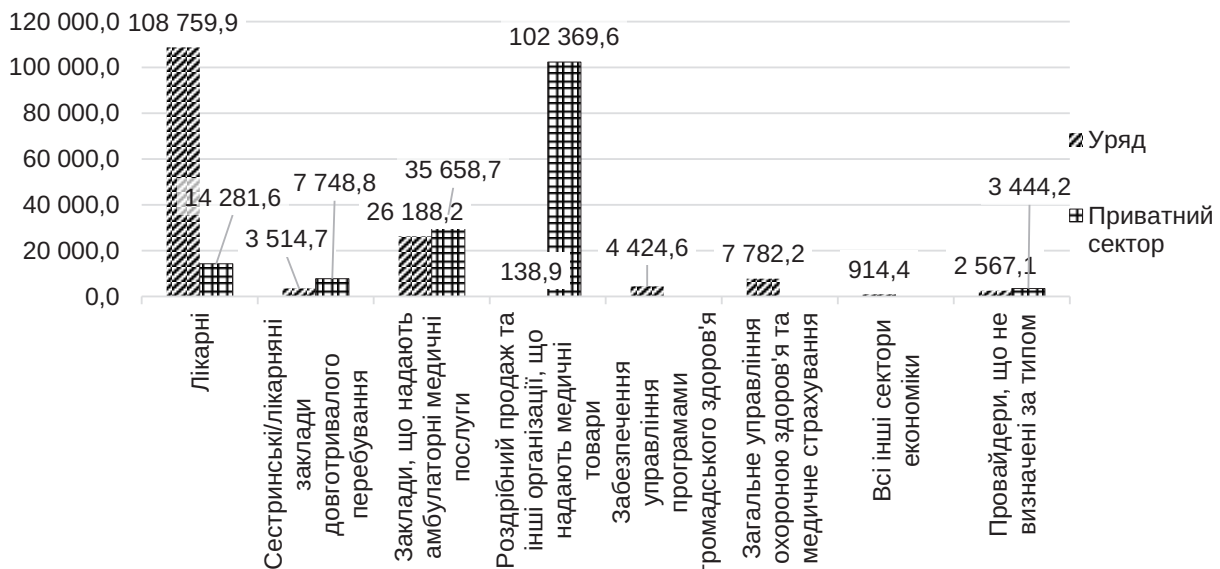

Рис. 2. Фінансування поточних витрат на охорону здоров'я для постачальників медичних послуг у 2020 р.

Джерело: [4]

бюджети у 2020–2021 рр. дещо зменшили обсяги фінансування охорони здоров'я, виділяючи 10,6% та 5,8% відповідно проти 16,5% (усереднені) за попередні три роки. Така тенденція пов'язана в першу чергу з диверсифікацією джерел фінансування СОЗ в Україні.

Більша частина видатків бюджету у галузі охорони здоров'я спрямовується на реалізацію Програми медичних гарантій медичного обслуговування населення. Основними напрямками фінансування охорони здоров'я на 2022 р. було закладено програму медичних гарантій (157,3 млрд грн), централізовану закупівлю медичних лікарських засобів (11,5 млрд грн), підготовку і підвищення кваліфікації кадрів у сфері ОЗ (8,1 млрд грн), громадське здоров'я та заходи боротьби з епідеміями (4,3 млрд грн) [5].

Зростання видатків на охорону здоров'я у зведеному бюджеті не суттєво збільшує частку видатків у ВВП.

За період 2017–2021 рр. частка змінилась на 0,31 в.п., хоча і було пожвавлення у 2020 р. до 4,2% ВВП. За рекомендацією ВООЗ, потреба становила у фінансуванні охорони здоров'я становить 5–7% від ВВП. Станом на 01.06.2022 р. обсяг видатків на СОЗ становив у цілому за зведеним бюджетом 225 млрд грн (4,8% до ВВП).

Висновки з проведеного дослідження. Результати реформування системи охорони здоров'я, які ґрунтуються на розвиненій системі медичного страхування (добровільного та обов'язкового) та на ефективній системі державно-приватного партнерства, де фінансування з бюджету доповнюється добровільними внесками

Таблиця 2

Динаміка видатків бюджету на охорону здоров'я

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	Відхил., млн. грн.	Тпр, %
Видатки зведеного бюджету, млн грн	102392,4	115852	128384,6	175789,7	204121,8	101729,4	99,4
% у видатках Зведеного бюджету	9,7	9,3	9,4	11	11,1	1,4	14,6
Видатки Держбюджету, млн грн	16729,4	22618	38566,6	124923,7	171016,5	154287,1	922,3
% у видатках Держбюджету	1,9	2,3	3,6	9,7	11,5	9,5	475,5
Видатки бюджетів областей, м. Києва, млн грн	85663	93233,9	89818	50866	33105,2	-52557,8	-61,4
% у видатках обласних бюджетів	17,3	16,3	15,9	10,6	5,8	-11,5	-66,3
ВВП, млн грн	2982920	3558706	3974564	4194102	5459574	2476654	83,0
Частка видатків Зведеного бюджету на ОЗ у ВВП, %	3,4	3,3	3,2	4,2	3,7	0,31	8,92

Джерело: [10]

є вдалими. На основі проведеного дослідження можна говорити про потреби подальшого розвитку та зміцнення фінансової бази системи охорони здоров'я в Україні шляхом активнішого включення до джерел фінансування загальнообов'язкового державного медичного страхування, розширення доступності добровільного медичного страхування, а також удосконалення діючої системи державного гарантування. Такі заходи мають позитивно вплинути на стан системи охорони здоров'я, вмотивованість лікарів та якість медичних послуг, що надаються громадянам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Per capita health expenditure in selected countries 2020. URL: <https://www.statista.com/statistics/236541/per-capita-health-expenditure-by-country/> (дата звернення: 26.12.2022).
2. Бюджетний простір для системи охорони здоров'я в Україні (2020). Програма для підтримки діалогу щодо підготовки бюджету на 2021 рік. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/463872/UKR-Budgetary-space-for-health-ukr.pdf (дата звернення: 20.12.2022).
3. Муляр Г. Зарубіжний досвід функціонування системи охорони здоров'я в контексті забезпечення реалізації права на охорону здоров'я. *Вісник АПСВТ*. 2020, № 1–2. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1-2_2020-43-52.pdf.
4. Піхоцька О. М., Хомякова І. С. Фінансування системи охорони здоров'я в умовах її реформування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2503>.
5. Про Державний бюджет України на 2018–2023 рр: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 21.12.2022).
6. Сабецька Т. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я України. *Економіка та суспільство*. 2021. №2 7. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-54>.
7. Сателітний рахунок охорони здоров'я в Україні. URL: https://ukrstat.gov.ua/metaopus/2020/1_04_00_02_2020.htm (дата звернення: 20.12.2022).
8. Скільки живуть і коли виходять на пенсію громадяни різних країн. (2021). URL: [https://www.slovodilo.ua/2021/08/28/infografika/suspilstvo/skilky-zhyvut-koly-vykhodyat-pensiyu-hromadyany-riznykh-krayin#:~:text=\(дата звернення: 26.12.2022\)](https://www.slovodilo.ua/2021/08/28/infografika/suspilstvo/skilky-zhyvut-koly-vykhodyat-pensiyu-hromadyany-riznykh-krayin#:~:text=(дата звернення: 26.12.2022))
9. Сміянов В. А. Основні моделі систем охорони здоров'я та джерела їх фінансування. URL: <https://pubhealth.med.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Lecture-6-Public-health-propaedeutics.pdf>.
10. Статистичний збірник МФУ «Бюджет України – 2021». Київ, 2022. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf.
11. Чорна В. В. Порівняльний аналіз фінансування сфери охорони здоров'я України та країн Європей-

ського союзу. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2021. № 1 (87). URL: С. 45–49. <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-gigieny/article/view/12142>.

REFERENCES:

1. Per capita health expenditure in selected countries 2020. Available at: <https://www.statista.com/statistics/236541/per-capita-health-expenditure-by-country/>. (accessed 20 December 2022).
2. Biudzhetniy prostir dlia systemy okhorony zdorovia v Ukraini (2020). Prohramnyi dokument dlia pidtrymky dialohu shchodo pidgotovky biudzhetu na 2021 rik [Budget space for the healthcare system in Ukraine (2020). Program document to support the dialogue on the preparation of the budget for 2021]. Available at: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/463872/UKR-Budgetary-space-for-health-ukr.pdf. (accessed 20 December 2022).
3. Mulyar, G. (2020) Zarubizhnyi dosvid funktsionuvannia systemy okhorony zdorovia v konteksti zabezpechennia realizatsii prava na okhoronu zdorovia. [Foreign experience of the functioning of the health care system in the context of ensuring the implementation of the right to health care]. *Herald of APSVT*, pp. 1–2. Available at: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1-2_2020-43-52.pdf. (In Ukrainian)
4. Pikhotska O. M., Khomiakova I. C. (2021) Finansuvannia systemy okhorony zdorovia v umovakh yii reformuvannia. [Financing the health care system in the context of its reform. Public administration: improvement and development]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 12. (In Ukrainian). Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2503>.
5. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2018–2023 rr: Zakon Ukrainy [State budget of Ukraine for 2018–2023]. (In Ukrainian). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (accessed 21 December 2022).
6. Sabetska T. (2021) Problemy ta perspektyvy finansovoho zabezpechennia sfery okhorony zdorovia Ukrainy [Problems and prospects of financial support of the sphere of health care of Ukraine]. *Economy and society*, no. 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-54>.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) Satelitnyi rakhunok okhorony zdorovia v Ukraini [Satellite health care account in Ukraine]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/metaopus/2020/1_04_00_02_2020.htm (accessed 20.12.2022).
8. Slovodilo (2021) Skilky zhyvut i koly vykhodiat na pensiiu hromadyany riznykh krain. [How long do citizens of different countries live and when do they retire]. Available at: [https://www.slovodilo.ua/2021/08/28/infografika/suspilstvo/skilky-zhyvut-koly-vykhodyat-pensiyu-hromadyany-riznykh-krayin#:~:text=\(accessed 26 December 2022\)](https://www.slovodilo.ua/2021/08/28/infografika/suspilstvo/skilky-zhyvut-koly-vykhodyat-pensiyu-hromadyany-riznykh-krayin#:~:text=(accessed 26 December 2022))
9. Smiianov V. A. Osnovni modeli system okhorony zdorovia ta dzherela yikh finansuvannia. [Basic models of health care systems and sources of their financing]. Available at: <https://pubhealth.med.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Lecture-6-Public-health-propaedeutics.pdf>.

10. Ministry of Finance of Ukraine (2022). *Statystychnyi zbirnyk «Biudzheth Ukrainy – 2021»* [Statistical collection "Budget of Ukraine – 2021"]. Available at: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf (accessed 20 December 2022).

11. Chorna V. V. Porivnialnyi analiz finansuvania sfery okhorony zdorov'ia Ukrainy ta krain Yev-

ropeiskoho soiuzu (2021) [Comparative analysis of the financing of health care in Ukraine and the countries of the European Union]. *Herald of social hygiene and health care organization of Ukraine*, no. 1 (87), pp. 45–49. Available at: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-gigieny/article/view/12142>. (In Ukrainian)